

Lanczkor Gábor

Szатурnuszi mesék

Elérkezettnek látom az időt, hogy legalább magamnak számot adjak arról a reflektálatlan viszolygásról, amit a német nyelvterületek iránt érzek.

Nyelv, amiben nincsenek nemek.

Tizennégy évvel ezelőtt három hónapot tölthettem ösztöndíjasként egy Stuttgart melletti alkotóházban. Három tavaszi hónapot. Nyár elején jöttem haza, és a szüleimnél, Bozzaiban, a régi szobámban fejeztem be az előző ősssel, még Londonban megkezdett harmadik verseskönyvemem. Elnyújtott kapunyitási pánik: a jövőmről csak annyit tudtam biztosan, hogy szeptemberben Szegedre költözöm, és megkezdem a doktori képzést a bölcsészkaron. Állásom, ösztöndíjam, jövedelmem nem volt, csak a csodálatos szüleim. Ebben az időben még mindketten dolgoztak, hétközben tehát jórészt egyedül voltam a bozzai házban. Sokat bolyongtam a környéken. Hétfévente az is előfordult, hogy a családi autóval távolabbi kiruccanásokat tettem. Egyedül voltam, mint az ujjam.

Egy alsóbbrendű úton hajtottam át a határon. Akkoriban már nem volt ott semmiféle sorompó, se határőr [most egy ideje megint van]. Csak a tábla és a jobb minőségű, világosabb árnyalatú útburkolat jelezte, hogy Ausztriában vagyok. Ahogy lakott területre értem, egy pillanatra tudathasadásos állapotba kerültem. Mintha visszaröppentem voltam Stuttgart külterületére. *Tüchtig* házak, melyeknek lakója az ember. Az épületeknek, utcanévtábláknak, sőt, a közterületen álló fáknak is megtevésteségig hasonlatos volt a kipárolgása, mint Baden-Württembergben. A szemem láttára harapott farkába a kígyó. Térey verse jutott eszembe, a *Paulus* nyitánya: *Ábránd a Negyedik Birodalom*. Most sem emlékszem, és csak azért se fogom leellenőrizni, milyen földrajzi nevek szerepelnek viszonyítási pontokként e tételmondatban, de álljon itt most Rohonc [mi, szombathelyiek sose mondtuk Rechnitznek] és Lübeck. Álljon itt Großpetersdorf [ezt a határközeli települést viszont csak a német nevén emlegettük] és Aachen. Mindig elképzelhetetlennek tűnt számomra, hogy a kelet-burgenlandi települések valaha is integráns módon Vas megyéhez [Vas vármegyéhez] tartoztak volna. Talán a gyerekkoromból való, szorongással vegyes csodálat miatt van ez így; miután megnyílt a határzár, rendszeresen átjártunk Oberwartba vásárolni [sose hívtuk Felsőőrnek]. Egy korábbi kisregényben hosszabban írtam erről az élményről, a bevásárlóturizmusról; most nem részletezem. De nem pusztán a *nyugati életszínvonal* volt a szorongásom és csodálatom eredője. Erős emlékként maradt meg bennem a gyermeki csömör emléke is. Mire egy-egy bevásárlás után visszaértünk a határig, szabályszerűen beszondultam, és hányni tudtam volna a rengeteg bezabált tejcsokoládétól. Ritter Sport és Mars, Kinder és Milka, ezek a csodák a rendszerváltást követően még évekig nem voltak kaphatók Szombathelyen. Öt vagy hat éve egyáltalán nem fogyasztok finomított cukrot, őszintén át tudom tehát érezni a boldog ember szerepét, akinek sikerült lejönnie a cuccról, amelynek kisiskolásként teljes társadalmi konszenzus mellett lett függője.

Mint egy cápaháló, olyannak tűnik most nekem az a bizonyos vasfüggöny. A kérdés csak az, melyik oldalon voltak a fürdőzők, és melyiken a cápák.

A német számomra az erőszak nyelve, és véletlenül se a közmondásos porosz szigor vagy a második világháború miatt; akkor még nem éltem. Egy évtizeddel a magyar kereskedelmi televíziózás felvirágzása előtt a nyugati határszélen mindenütt fogni lehetett a német és osztrák adókat. A Sat1 és az RTL volt a kedvencünk a haverjaimmal. Kizárólag akciófilmeket néztünk. Azokhoz nem kellett tudni németül se. Az akkori legjobb barátom szülei vásároltak egy videófelvevőt. Stallone és Schwarzenegger, Rambo, Rocky, a Terminátor és az amerikai nindzsa – mind-mind németül szóltak hozzám. Erővel szóltak hozzám. Megérintettek. A Rambo első, második és harmadik részét külön-külön legalább hússzor láttam német szinkronnal. Kivágott reklámblokkokkal. Később nyolc évig tanultam németül. És világosan látom, miféle kudarcot vallott bennem a pedagógia: a német nyelv egyszerre maradt meg a fülemnek végletesen ismerős és ugyanakkor teljesen zagyva idiómának. Nem akartam érteni. Mostanra nagyjából sikerült is elfelejtenem.

Komolyan vehető magyar irodalmár szájából hallottam egy évtizede azt a komolyan szánt kijelentést, hogy a kortárs magyar irodalom fővárosa nem Budapest, hanem Berlin. Berlint egy időben kifejezetten szerettem. Ez még a stuttgarti ösztöndíjam előtt volt. Élt ott egy barátnőm, heidelbergi lány, akinek a kreuzbergi lakásában bármikor meghúzhattam magam. Barátság volt köztünk, semmi több. Üzemszerűen bohémkodni, kocsmákba és koncertekre járni nemigen volt pénzem. De a Mies van der Rohe által tervezett múzeumépületben Kounellis-életműkiállítás volt. Az aranyszínű hangversenytértem mögött volt [van] egy köztéri Richard Serra-szobor. Daniel Libeskind Zsidó Múzeuma is maximálisan lenyűgözött. Viszont a Kurfürstendamm könyvékén kóborolva, azokat a gazdag, nagyvilágias utcákat taposva mindig kényelmetlenül éreztem magam. És végső soron az alternatív Kreuzberget is inkább sivárnak találtam; a *hype*-ot, ami akkoriban övezte, túlzónak és idejétmúltnak. Akárhogy is hunyorítottam, a városnegyed rég nem David Bowie és Nick Cave Kreuzbergje volt. Igazán otthonos a brutális kelet-berlini sugárút, a Karl-Marx-Allee környéke volt a számomra; olyannak tűnt, mint a megvalósult szocialista utópia. Olyannak tűnt, amilyennek egy ljubljanai lakótelepet, mondjuk Šiškat képzeltem a hetvenes évek elejéről. Ezt a fajta kulisszát én már csak pusztulásában láthattam. Mintha eleve gyors pusztulásra szánták volna. A Karl-Marx-Allee épületei remek állapotban voltak, a kiszolgálóegységek is [itt azért mindig beültem valahová egy sörre]. Úgy festett az egész, mintha az előző évben adták volna át. *Ostalgie*, hogyne. Mióta Krisztivel megismerkedtem, nem tettem be a lábam Berlinbe. Ő néha fölvetette, hogy menjünk, de aztán mindig inkább valamelyik dél-európai *desztináció* mellett döntöttünk.

Amikor a Checkpoint Charlie-nál az utcai díszletasztalhoz ültetett biodíszlet, egy katonai egyenruhát viselő férfi erélyesen az asztalra baszott, és parancsszóval az útlevelemet követelte, megállt bennem az ütő.

Az emberek nem akarják a szabadságot; ezzel a mondattal búcsúzott el Márai Sándortól Benedetto Croce, miután az emigráns magyar író meglátogatta őt nápolyi lakásán. Nehéz a szabadságról beszélnem. Mindenesetre egyenként nem engedhetek belőle. Ki kell térnem minden olyan erő elől, amely a szabadságomat, az én saját bejáratú szabadságomat korlátozni akarja. El kell térítenem ezt az erőt, akár úgy, hogy észre se vegye ezt a Wing Tsun mozdulatot. És most következzen egy szomorú beismerés: a népem számára, a körülöttem létező magyarországi társadalmak számára én nem akarom eléggé a szabadságot. Magamnak is most vallom be ezt, mint egy sokáig rejtegetett testi hibát. A szabadságnak ellenségei, Petőfi szép nagy hurokkal hajította el a semmi iránt lassóját. Megint itt van a politikai elnyomás a maga gyengédebb vagy kevésbé gyengéd árnyalataival. És teljes terjedelmében megérkezett hozzánk az érett nyugati mintákat követő, mostanra sajátosan kelet-európai és magyar vonásokkal is bíró konzumidiotizmus.

A rendszerváltás után volt egy rövid időszak, amikor érdekesek voltunk a németeknek. És egy kicsit talán a világnak is – a németeken keresztül. Most már nyilvánvalóan nem vagyunk azok. Senkinek nem vagyunk érdekesek. Nem mondom, hogy jól van ez így, de soha nem volt másként.

Emlékszem egy stuttgarti május elsejére. Már kora délután jelentős tömeg érkezett a városi buszjáratral és saját gépjárművekkel az alkotóházzá alakított kastély tágas parkjába. Plédeket terítettek a fűre; a plédek mellé teli sörösrekeszeket és mindenféle italos göngyölegeket pakoltak le. Mire alkonyatkor visszaértem a városból, már eléggé riasztóan festett a park a maga germánjaival (nyilván számos adoptált idegen is akadt közöttük). Kényelmetlen dolog józannak lenni, ha körülöttünk mindenki be van ütve. Csapatba verődött részeg angolokat látva sosem éreztem kérdésesnek, hogy ez a népség miként harácsolhatta össze bolygónk valaha volt legnagyobb gyarmatbirodalmát. Egyszer Rómában a Circo Massimónál belefutottam egy tüntetésbe, ami a drogliberalizációért zajlott, és ami egészen más volt, mint bármely tüntetés, amit valaha láttam vagy elképzéltem magamban. Egy teherautó platójáról bömbölt a techno. Rongyokba és bőrökbe öltözött fiatal nők és férfiak vonaglottak a kenderillatban, tetováltak és kevésbé tetováltak, raszták és punkok és átlagosabb kinézetű balosok. Volt az egész fölvonulásnak valami elmondhatatlan és archaikus bája; hülyén hangozhat, de volt benne *rend*. Fölülírhatalatlan, megbont-hatatlan, kegyetlen koreográfia. Afféle rögzítettség, mint az indiai szubkontinens kasztrendszeré, amit nyugatról szinte kizárólag felszínes kritikával szokás illetni. Egy római alkatilag nem lehet barbár. Fél év elég abban az átjáróházvárosban, és már nem vagy barbár. Nem is tudsz róla, de már nem vagy ugyanaz. Éltem ott, tudom. Klasszicizáló és vállaltan degradáló hasonlat: úgy festettek azok a stuttgarti arcok ott a fölszámolt franciakert helyén a maguk precíz részegségében, amilyenek a Róma alatt táborot vert Alarik hadait képzeltem. Mindenfelé üres üvegek és egyéb szemét virított a fűben, míg lassanként rájuk sötétedett.

Koránkelő vagyok. Nem mondhatnám, hogy a kosz vagy pláne a szemét volna az eszményem. *Túl tiszta vagyok hozzád*, írta Sylvia Plath az egyik versében. Az ala-

csony reggeli fényben olyan ragyogóan tiszta volt stuttgarti ablakom alatt a tavaszi park, mintha csak álmodtam volna Alarik hadait. És akkor az az erős benyomásom támadt, hogy nincs Európában még egy olyan perverz nép, mint a németek. Régotha motoszkált bennem, hogy ezek a bűneikkel való szembenézést és elszámolást ugyanazzal a higgadt szakszerűséggel végzik el, mint bő fél évszázaddal korábban a tömeggyilkosságokat. Stuttgartban nem mulasztottam el megnézni a Mercedes-Benz hipermodern múzeumát, ahol a lótól indult és a legújabb Mercciig tartott a meglehetősen didaktikusan előadott diadaltörténet. Hadd fejezzem be ugyanazzal, mint mindig: első halál után nincsen második.

Szombathelyiek, írtam fentebb, mintha én is szombathelyi volnék. De nyilvánvalóan nem vagyok az. Adam Zagajewski, a nagy lengyel költő, aki most vasárnap halt meg, helybeliekre, emigránsokra és hontalanokra osztotta föl az emberiséget; rég volt ez is.

Álmomban egy olyan házban laktam (szálegyedül), ami annak a régi, magas parasztháznak volt hozzátéveleges mása, ami ma is a siracusai körszínház karéja fölött áll. Fényesöld erdő bújt meg a ház mögött. A bejárati helyiségben ültem egy zömök faasztalnál, be volt kapcsolva előttem a laptopom. Maga a tágas helyiség tűnt föl a monitoron, úgy, ahogy ülök benne, és két démon, amint mindazokat a tetteket gyakorolják, amikért még emberként halálra ítélték őket; a padlón fekvő és térdeplő testeket kaszabolták. Lehajtottam a laptopot, mire a jelenet az álombeli szoba életnagyságú terébe helyeződött át. Kést rántottam, de épp olyan reménytelen volt megszúrnom őket, mint nekik engemet. Halálosan riadt voltam. A levegőbe emeltem a karomat, és torokhangon imádkozni kezdtem. Előbb a *Miatyánk*ot, majd az *Üdvözlégyre* váltottam. Az *Üdvözlégy* működni látszott: amint belefogtam, a ház előtt találtam magam, háttal feküdtem egy durva fagerendákból összerótt padon. Egy veréb ugrándozott mellettem, mint aki mindjárt az arcomba csíp. Próbáltam elhajtani, mire átváltozott egy harmadik démonná. Három férfi; az előző kettő is ott termett mellettem újra. Fölébredtem, és még hosszú percekig mantráztam félálomban az *Üdvözlégyet*.

Kora reggel kimentem a ház elé. Szemközt, a Tói-hegy és a széles parti dombsor hajlatából bújt elő a nap, mint anyaölből egy lángoló fej. Vadnyúl szaladt el a telek aljában az úton. Harmatos lett a fűben a cipóm.

Bolondok napja után idén rögtön Nagypéntek jön.

Nagyszombaton kétperces jégverés. Drámai kétségből ragyog aztán elő a nap. Krisztus, a tagadás. A korabeli templomi rendek ellen föllázadt Krisztus. Krisztus egy fügefá ellenében. Krisztus a farizeusok ellenében. Valamikor a középkorban eltűnt. Rómában kupolányi kötömböket görgettek az ég nyílása elé, ahol testi valójában utoljára látták az Urat. Senki nem tolhatja őket többé félre. Krisztus eltűnt. Hosszú századok óta az ember vívja helyette az emberfeletti harcot a természet ellen.